

lepe sanje; stala je ob cesti nekje v sveti deželi in prisostvovala Jezusovemu križevemu potu in nenadoma je bila ona sama tista sveta žena iz svetega pisma, Veronika, ki poda Gospodu potni prt. Neznansko mnogo luči je bilo nasute okoli nje, Jezus se je z dobrimi očmi ozrl na svojo služabnico in ji dejal: „Še ta dan boš z menoj v raj.“ Gospodična Veronika ni bila več slepa, videla je vse natanko, samo proti koncu so se ji začele sanje mešati, zazdelo se ji je, da je ona sama Kristus, ki nese križ, potem pa so se oblike počasi izgubile, ostala je le neznanska čudovita luč, in ko se je gospodična Veronika zjutraj prebudila, je vsa blažena pripovedovala o svoji sreči, o svoji nenavadni sreči. Videla je, da je poklicana, opravila je vse potrebno, celo od navzočih se je po vrsti poslovila, proseč jih, naj je ne pozabijo. Medtem so se zunaj z zmagoslavjnimi klici igrali otroci in tudi vse ostalo življenje je šlo svojo določeno pot. Od Ljubljane je bilo čuti udarce krampov, na drugi strani je zvonil tramvaj, še dalje iz mesta so dehtela polja. Gospodični veroniki je vse to ostro in določno sesedlo v možganih in reči moramo, da ji niti ni bilo več tako neznosno zoprno; celo neznani delavec, ki je pravkar tekkel po stopnicah navzgor in si v globokem basu sam sebi prepeval, ji je bil čisto všeč. Da, ona je imela zdaj toliko solnca, toliko svobode! Ljudje božji, kaj hočete več?

Točno tri minute predno so se oglasili poldanski zvonovi, je gospodična Veronika mirno v Gospodu Bogu umrla.

Ali se v S. S. S. R. gradi socializem?

Emile Vandervelde

Od vse revolucionarne drame, ki se odigrava v vseh deželah sveta kot posledica svetovne vojne, je brez dvoma najpomembnejše dejstvo, da „v nekem delu sveta“, kjer živi 160 milijonov človeških bitij, obstoji izza oktobra 1917. vlada, ki se imenuje socialistična in čije poslanstvo naj bi bilo „zgraditi socializem“. Ta vlada je v gospodarstvu „kolektivizirala“ vsa glavna produkcijska in izmenjalna sredstva, v politiki pa proti vsem reakcionarnim napadom vzdržala režim, imenovan „diktatura proletariata“. Vse to se je seveda izvršilo pod vse drugačnimi okolnostmi, kot jih je napovedal Marx, ko je postavil za prvi pogoj socialne revolucije polni razmah kapitalizma in s tem obstoj proletariata, ki bi tvoril „ogromno večino prebivalstva“.

Po neki sovjetski cenitvi pa je bilo v S. S. S. R. koncem leta 1931. nekaj čez 18 milijonov plačanih delavcev, izmed katerih jih le 7 milijonov ni bilo zaposlenih v poljedelstvu; in sicer 4,200.000 industrijskih delavcev (proti 3,500.000 leta 1913.), 1,900.000 prometnih in 2,200.000 stavbnih de-

lavcev.¹ Kmetje predstavljajo še vedno skoro 80% celokupnega prebivalstva. Razvoj tehnike pa je tudi mnogo nižji kot v vseh kapitalističnih deželah. Skratka, če je res, kar trdijo boljševiski, da se pri njih socializem razvija hitreje in koreniteje kakor v deželah, kjer je dosegel kapitalizem višek razvoja, je to v kričečem nasprotju s tradicionalnimi nauki marksizma.

Sploh pa, ali je to, kar nastaja v S. S. S. R. res pravi socializem?

Z drugimi besedami: ali dokazuje sovjetski poskus, da je mogoče zgraditi socializem, resnični socializem, ne da bi se izpolnil le eden izmed stvarnih pogojev, o katerih so še do nedavna vsi marksisti soglasno mislili, da so nujni za ustanovitev socializma?

To vprašanje, ki so se že mnogi z njim ukvarjali, bi radi proučili kolikor mogoče nepristransko, a vendar s skrivno željo, priti do zaključka, da socializem, nastajajoč v deželi, ki nima razvitega kapitalizma, ni že ipso facto utopističen socializem, ki mu je vnaprej sojeno, da propade.

Toda preden se lotimo jedra, moramo opraviti še dvoje vprašanj, ki šele vodita do Ferrerove trditve, da „je sila socializma največja v oni izmed velikih dežel sveta, kjer je industrija na najnižji stopnji“.

Kdor bi v odgovor navajal le nujno manjšinski značaj komunistične stranke, temu bi Ferrero brez dvoma odgovoril, da je v ustavotvorni skupščini, izvoljeni s splošno volilno pravico po oktobrskem udaru 1917., ogromna večina poslancev in zlasti revolucionarnih socialistov² izjavila, da so socialisti. Toda to dokazuje le, da se je ruska revolucija kakor vse prejšnje velike revolucije od nizozemske in angleške v 16. stoletju do ameriške in francoske izvršila v znamenju tedaj prevladujoče ideologije. „We are all socialists now“, je rekel angleški liberalni minister William Harcourt, in ali niso prav tako v Nemčiji „naciji“ prisiljeni, da v borbi zoper socializem prevzamejo njegove barve?

Po drugi strani pa je bila vendarle razdelitev zemlje posameznikom prva skrb te množice kmetjskih poslancev v mrtvorojeni ustavotvorni skupščini iz leta 1918., ki so izjavili, da so socialisti. Dasi se je ta razdelitev posestev sklicevala na načelo nacionalizacije zemlje, je bila vendarle nasprotje „kolektivizacije“, ki jo je pozneje skušala izvesti Stalinova diktatura.

Seveda sta bili v skupščini razen tega revolucionarnega kmetjskega ljudstva, ki bi bilo brez dvoma kakor drugod postalo konservativno, kakor hitro bi bilo doseglo svoje neposredne smotre, še dve važni manjšini socialno demokratskih poslancev, menjševiski in boljševiski; in že davno pred revolucijo so bili ruski socialni demokrati s Plehanovim, Axelrodom, Martovom, Jordanijo ali Leninom političen činitelj največje važnosti: v

¹ Frédérrix: „Delavske množice in premikanje človeških množic v S. S. S. R. L'Europe nouvelle, 17. septembra 1932, str. 1116.

² Rekrutirali so se zlasti iz kmetjskih množic.

deželi, kjer so imeli kmetje z 90% nepismenih strnjeno večino, so socialni demokrati tvorili stranko, čije vpliv je daleč presegal njihovo številčno moč in ki je združevala sorazmerno več proletariata kakor katerakoli socialistična stranka v Evropi.

Vendar razlaga tega dejstva, ki je sicer prav preprosta, ne le da ne potrjuje Ferrerove trditve o medsebojni nezavisnosti obeh razvojev, socialističnega in industrijskega, marveč jo skoro pobija.

Če je postala socialna demokracija v caristični Rusiji, kjer je bil vsak boj skrajno otežkočen in kjer ni imela neposrednega stika s kmetijskimi množicami, v revolucionarnem oziru mogočna sila, je bilo to v veliki meri odvisno od načina, kako se je v časi industrijalizacije pod Wittejevim ministrom organizirala težka industrija, finansirana v velikem odstotku od inozemskega kapitala.

Značilna je bila skrajna koncentracija podjetij, ki je privedla do koncentracije delavnih moči, kar je zopet omogočilo, da so socialistične ideje z lahkoto prodrle.

Ko sem se leta 1917. vrnil iz Rusije, sem rekel v svoji knjižici „Trije pogledi na rusko revolucijo“:³

„Veletovarna vlada in je čisto opremljena z najnovejšimi stroji. Rusija ima razmeroma več tehničnih podjetij, zaposlujočih preko 1000 delavcev, kakor Združene države!

To velja za vse pokrajine, ki jih je zajela industrijalizacija, za pokrajine ob Donju in za petrolejske vrelce na Kavkazu in celo za Moskovsko okrožje, kjer pa je tekstilna industrija relativno stara. Pojav pa je presenetljiv zlasti v Petrogradu. Lahko bi še drugje na svetu našli nekaj tovarn, ki bi bile še ogromnejše od delavnic Putilovljevih tovarn. Toda nikjer, vsaj v predmestjih nobenega velemesta ne, ni najti takega števila monstroznih podjetij niti take množice proletarcev, ki bi delali za tako borno peščico delodajalcev.“

Ravno dvig in upor teh tako strašno nakopičenih proletarskih množic pa je v splošni vojni zmešnjavi in v zvezi z agrarno revolucijo (ki je kljub vsemu najbistvenejši dogodek ruske revolucije) omogočil leta 1917., ne da je zavladal socializem — boljševiki niso tega nikoli trdili — ampak da si je osvojila diktaturo oblast, ki hoče udejestviti socializem, ne da bi prej prekoračila kapitalistično stopnjo.

Koliko opravičujejo to hotenje dogodki od leta 1917. dalje?

Izmed vseh vprašanj, ki stopajo danes pred socialiste, je to vprašanje najtehtnejše; kajti od tega, kako nanje odgovorimo, zlasti še, kako nanje odgovarjajo ali bodo odgovarjala dejstva, zavise v prvi vrsti bodoče smerice političnih voditeljev socializma.

³ Paris, Berger-Levrault, 1918 (s sodelovanjem Louisa de Brouckère).

I. Leninovo stališče pred letom 1917.

Stališče boljševizma, zlasti še Stalinovega boljševizma, glede možnosti, ki jih ima revolucija, da zgradi socializem „v eni sami deželi“, pa najsi je tehnično in kulturno zaostala, je torej kakor smo že rekli, v očitni opreki s stališčem Marxa in Engelsa. Po Marxu in Engelsu je namreč socialna revolucija rezultanta in v nekem smislu apoteoza industrijske tehnike. Kautsky je to več ko dovolj dokazal v svoji knjižici „Boljševizem v stiski“.⁴ Nima pomena, še govoriti o tem.

Zanimiva pa je ugotovitev, da je razlika med Leninovo politiko od oktobra dalje in pa med naukom, ki ga je izpovedoval prav do velikih dogodkov, skoraj prav tako velika.

Leta 1905. je v svojem delu „Dve taktiki socialistične demokracije“ ostro pobijal „brezsmiselne in napol anarhične zamisli o polastitvi oblasti v nameri izvesti socialistično revolucijo“. Odločno je izjavil, da stopnja razvoja v Rusiji „onemogoča popolno in takojšnjo osvoboditev delavskega razreda.“

Še več, njegovo „Poslovilno pismo švicarskim delavcem“, ki ga je napisal po marčni revoluciji dne 8. aprila 1917., je strogo v skladu z najčistejšo marksistično tradicijo. Glasi se:

„Natanko vemo, da je ruski proletarij manj organiziran, manj pripravljen, manj zaveden kakor delavci drugih dežel. Ruski proletarij je postal za nekaj časa, morda za prav kratko dobo, napredni pionir revolucionarnega proletariata vsega sveta po svojevrstnem naključju zgodovinskih prilik, ne pa zaradi svojih posebnih vrlin.“

Rusija je poljedelska dežela, ena najbolj zaostalih dežel v Evropi. V Rusiji ne more socializem zmagati takoj. Toda ravno ta poljedelski značaj dežele lahko dá zaradi ogromne površine plemenitaških posestev grozovit obseg demokratični meščanski revoluciji in napravi iz naše revolucije prolog socialistični revoluciji, majhen korak do nje.⁵

Kako bi tudi mogli pričakovati kaj več od dežele, ki jo Lenin sam tako mračno riše:

„Poglejte te ogromne razsežnosti severno od Volodge, južno vzhodno od Rostova na Donu, južno od Orenburga in Omska, severno od Tomska, na katerih bi se lahko brez težave naselilo na tucate velikih modernih držav. In vse to ozemlje si lasti patriarhalni režim, napol barbarstvo in najpopolnejša neciviliziranost. In vsa ostala poljedelska Rusija? V vaseh, oddaljenih nekaj deset vrst od železnic, ki so zunanje vezi s civilizacijo, s kapitalizmom, z veliko industrijo, z velikim mestom, vlada patriarhalnost in po poli barbarstvo.“

⁴ Paris, Alcan, 1931.

⁵ Navaja Henry Rollin na str. XL. uvoda v knjigo: „Sovjeti“.

Niti šest mesecev kesneje pa je Lenin prevzel vodstvo gibanja, ki je že v svojih početkih bilo več kakor meščanska ali kmetška revolucija. Stremelo ni nič manj kot za tem, da z združeno akcijo kmetov in delavcev izvrši to, kar je dotlej smatral v Rusiji za nemogoče, namreč socialistično revolucijo!

Kdor je bil kakor jaz tiste mesece od marčne revolucije do državnega udara v oktobru 1917. v Petrogradu in Moskvi, bo bolje razumel ta presenetljivi preobrat v Leninovem mišljenju. Lenin sam ga je skušal naknadno doktrinalno utemeljiti in rešiti marksističnih formul, kar se je dalo rešiti.

Protirevolucija s Kornilovim je grozila. Začasna vlada je oklevala v ozračju izdajalstva, omahujoča med nasprotujočimi si težnjami. Razbrzdane množice, delavci in vojaki (vojaki so bili skoro sami kmetje, ki so mislili le na to, kako bi se vrnili v svoje vasi, čeprav na strehah železniških voz) so izražali svoje revolucionarne težnje s temile naivnimi formulami: tovarne delavcem, zemljo kmetom, mir za vsako ceno.

Tedaj pa se je v Leninu nenadoma prebudil mož dejanja in odrinil doktrinarca: delavci hočejo biti gospodarji svojih tovarn, dajmo nadzorstvo delavcem. Kmetje ne čakajo in si delijo zemljo; potrdimo z zakoni njihovo iniciativo in prevzemimo proti vsem načelom program revolucionarnih socialistov. Vojaki in vse ljudstvo skrajno naveličano vojne; zahtevajo mir, mir za vsako ceno; izjavimo, da smo pripravljeni, napraviti mir, naj velja, kar hoče; poslužimo se jih in prisvojimo si oblast.

Ali se to pravi izvesti socialistično revolucijo? Iti v Brest-Litovsk, prepustiti zemljo kmetom, toda z očitvidno platoničnim pridržkom, da ima država vrhovno oblast; izročiti tovarne proletarcem, ki so brez dvoma nezmožni, da bi z njimi obratovali in jih vodili. Jasno je, da vse to ni imelo nič skupnega s programom ruskih socialnih demokratov, na katerega se stara boljševiška garda ni nikoli nehala sklicevati.

Kvečjemu lahko rečemo, da so voditelji oktobrske revolucije s tem, da so skušali proti svojim načelom stvoriti blok delavcev in kmetov, ostali zvesti taktiki, ki so jo že davno zagovarjali.

Ko je n. pr. leta 1905. Lenin pobijal zamisel, ki jo je dvanajst let pozneje praktično izvedel, namreč zamisel diktature proletariata v deželi, kjer je proletariat le neznatna manjšina, je pripomnil še sledeče:

„Močna bo samo revolucionarna diktatura, sloneča na ogromni večini delavstva (kar sta vedno trdila Marx in Engels). Danes pa tvori proletariat le manjšino ruskega prebivalstva. Če naj postane ogromna in porazna večina, se mora združiti z množico napol proletarcev in napol podjetnikov, to se pravi z revno množico malega meščanstva v mestih in na deželi.“⁶

⁶ Glej Vandervelde „Ali moramo spremeniti naš program?“ str. 89. sl. Bruxelles, L'Égalité 1923. „Faut-il changer notre programme?“

Sicer pa se je ta ogromna večina, ta množica proletarcev in tako imenovanih napol proletarcev združila za revolucijo proti staremu režimu. Ostala je združena, da je v meščanskih vojnah, ki so sledile, branila pridobitve te revolucije, zlasti razdelitev zemlje proti reakcionarnim poskusom. Toda dogodki so kmalu pokazali, da so kljub vsemu Marx in marksisti vendarle imeli prav, ko so mislili, da je socialistična revolucija nemogoča, dokler niso izpolnjeni stvarni pogoji socializma.

Znano je in ni treba, da bi še ponavljali, kaj je rodil „vojni komunizem“: porazne posledke glede donosnosti industrije; silno resne konflikte med mestnim in podeželskim prebivalstvom; v mnogih pokrajinah upor kmetov in kronstadtsko vstajo, ki pomeni začetek Nepe in konec prvega razdobja revolucije.

II. Nep in državni kapitalizem.

Sicer pa je treba pripomniti, da niso ne Lenin ne Trockij niti vodje komunistične stranke tedaj verjeli v možnost, „da bi se mogel socializem razviti v eni sami deželi“.

Nasprotno, vsi so priznavali, da režim, ki se je ustalil med meščansko vojno in za potrebe meščanske vojne, ni socializem, niti ne državni socializem, marveč, kakor ga je imenoval Lenin, državni kapitalizem.

Skrito strategijo Nepe so smatrali za absolutno nujno. Izjavljali so, da je socialna revolucija mogoča le, če seže preko sovjetskih meja in zajame dežele z bolj razvitim kapitalizmom.

Še več, malo po Kronstradtu je Buharin, ki je bil tedaj oficialni zagovornik boljše vizma, priznal resničnost Marxove besede (v predgovoru h „Kapitalu“), da socialisti ne morejo preskočiti ali z odredbami odpraviti stopenj svojega naravnega razvoja, pač pa da lahko skrajšajo dobo nosečnosti in omilijo porodne bolečine.

Septembra 1921. je pisal:

„Delavski razred je oktobra vzel oblast v svoje roke. Niti misliti ni mogel na to, da bi na primer centraliziral in socializiral malomeščansko, zlasti še kmetско gospodarstvo. Leta 1921. pa se je pokazalo, da bo vprašanje ruskega gospodarstva še težje, kot so se bali, in da je proletarski državni stroj komaj dovolj močan, da bi socializiral veliko industrijo in še te ne vse.“

Skratka, Nep, ki je trajala od 1921.—1928., je bila kompromis, ki so ga sicer njeni voditelji imeli za prehodnega, kompromis med malomeščansko ali kmetско gospodarsko formo in med državnim kapitalizmom. Ta državni kapitalizem pa je trdno držal svoje glavne postojanke: banko, monopol, zunanjo trgovino, nacionalizacijo prometa in težke industrije in vrhovno oblast države nad zemljo. Toda kakor se je pod pritiskom neizogibnih gospodarskih činiteljev rahljala moč vlade nad ostalim gospodar-

stvom, so se v isti meri razvijale socialne sile, ki so nujno morale priversti seveda ne do obnove predvojnega kapitalizma, uničenega do korenin, marveč do ustanovitve kapitalizma „nepovcev“ in „kulakov“, ki bi bil kaj kmalu postal režimu resno nevaren.

Zaradi tega se je leta 1925. vnel veliki boj med Trockim in člani centra ter desnice v komunistični stranki, ki se je končal po eni strani z izključitvijo in prognanstvom Trockijeve opozicije, po drugi strani pa z opustitvijo Nepe in z Novo smerjo pod Stalinovim vodstvom,⁷ zoper desničarsko opozicijo.

Toda prav tedaj so ljudje, ki so bili (kakor Trockij najodločneje propovedovali skrajno industrijalizacijo, izrečno izjavili, da režim, ki nastaja v S. S. S. R., ni socializem; sploh pa bi se varal, kdor bi mislil, da bi mogla Rusija „ena najbolj zaostalih dežel v Evropi“, sama zgraditi socializem; trdili so, da se mora proletariat najnaprednejših dežel v Evropi polastiti oblasti; tedaj da bo morala sovjetska Rusija vse žrtvovati svetovni revoluciji; saj zaradi nerazvite tehnike in velike množice kmetov ne more ustvariti socializma iz svojih sil.“

Nič ni bolj v skladu z eno osnovnih misli marksizma kakor ta trditev.

Lahko da se ne strinjate s Trockim glede neposredne možnosti socialne revolucije v zapadnih deželah. Lahko se je komu zdelo pogubna razdvajalna in napadalna politika proti socialni demokraciji, ki jo je predstavljala III. internacionala. Sicer pa je Trockij sam spričo hitlerjevske nevarnosti govoril drugače. Toda s stališča doktrine je bilo njegovo mnenje, da ne more sama sovjetska Rusija ustvariti socializma, neizpodbitno v smislu tradicionalnega marksizma.

Le da nazadnje, kakor vemo, ni obveljala trditev Trockega.

III. Stalin in Splošna smernica.

Stalin, ki je obenem z desničarsko opozicijo, bolj ali manj naklonjeno nadaljevanju Nepe, premagal levičarsko opozicijo, ki je bila vsaj na videz bolj revolucionarna, je na XV. kongresu komunistične stranke v teh besedah formuliral tako imenovano politiko Glavne smernice, ki jo vodi od leta 1918.:

„Socializem moremo zgraditi in ga tudi bomo zgradili skupno s kmeti pod vodstvom delavskega razreda: kajti z diktaturo proletariata so nam dani vsi pogoji, da premagamo vse notranje težave, ki jih moremo in moramo premagati s svojimi lastnimi silami, in da popolnoma izvedemo socializem.“

⁷ Zanimive podatke o tem sporu je najti v enem (v drugem) izmed treh zvezkov, ki jih je objavil Panaït Istrati pod naslovom: *Vers l'autre flamure*. Rieder, Paris. 1929. Avtor tega drugega zvezka je eden najbolj znanih in najbolj informiranih članov prejšnje levičarske opozicije.

Prav na tem pojmovanju, da je možno izvesti socializem tudi v eni sami deželi, pa najsi je ta posamezna dežela še tako zaostala za kapitalističnimi deželami kakor sovjetska Rusija, prav na tem pojmovanju sloni politika superindustrializacije S. S. S. R.

Dne 19. septembra 1928. je pred plenumom eksekutivnega odbora komunistične stranke Stalin izjavil:

„Obdaja nas vrsta kapitalističnih držav, ki imajo bolj razvito in izpopolnjeno tehniko. Če hočemo uresničiti dokončno zmago socializma, moramo te dežele dohiteti ali celo prekositi. Uspeli bomo ali pa izginili. To velja tudi, če hočemo, da bo naša dežela neodvisna od kapitalizma, ki jo oklepa. Saj je prav tako nemogoče braniti neodvisnost neke dežele brez industrijske podlage, kakor ni mogoče ustvariti socializma brez visoko razvite tehnike. To dvoje nas sili, da pospešimo razvoj naše industrije.“

V tem se jasno kaže bistvena razlika med tradicionalnim marksizmom in med tem, kar bi lahko imenovali „stalinizem“, če bi ne delali s tem preveč časti možu, ki ga je Trockij, ki je bil vedno zelo oster (o tem bi lahko marsikaj povedali), imenoval „najvidnejšo povprečnost tretje internacionale“.

Po Marksu se mora industrializacija potom kapitalizma izvršiti pred revolucijo. Za novomarksiste v S. S. S. R. pa gre revolucija pred industrializacijo; revolucionarna oblast izvršuje sama to, kar je drugod izvršil kapitalizem. Z intenzivno industrializacijo in v tempu, ki je tem hitrejši, čim večja je bila zaostalost v tehniki, ustvarja stvarne pogoje, ki so kljub vsemu potrebni za udejstvitev socializma.

Zdi se mi, da je to vodilna misel sovjetske politike od načrta petletke dalje. Ona vodi tudi ogromne napore za izvršitev tega petletnega načrta.

Glede vojske je cilj gotovo dosežen. Rdeča armada je danes, ne rečem najmočnejša, a najštevilnejša na svetu.

Toda ali lahko rečemo, da je sovjetska Rusija v gospodarskem pogledu že sedaj dohitela ali celo prehitela velike kapitalistične države, kakor je napovedal Stalin, ko je izjavil, da je to za revolucijo vprašanje življenja ali smrti? Ali sploh kaže, da jih bo došla ali prekosila?

(Dalje prihodnjič.)

Pravilno denarstvo

(Konec.)

Zoran Hribar

Dosedanja izvajanja nam v glavnih obrisih predočajo denarni red, kakršen naj bi vladal v avtarkični državi pri popolni stalnosti gospodarstva. Toda gospodarstvo je, kakor rečeno živ organizem, ki ne izpreminja stalno le svoje strukture, temveč tudi svojo intenziteto (živahnost) zaradi stalno se menjajočih, (običajno izpopolnujočih se) produkcijskih

Mladi mož se je trpko nasmehnil. „Tovariš, bolje bi bilo, da si ostal tam... prihranjeno bi ti bilo vsaj to grenko spoznanje, da domovina nima prav nič več srca za takšne siromake, kakršen si ti, kakor tujina; kdo ve, ali ne celo manj...“

Lenartove oči so malone izstopile iz jamic in strah je bil v njih. Da domovina ni vesela, ker se je vrnil iz daljnje tujine v njeno naročje? Da nima koticčka in koščka kruha zanj? In da ni povabljen na kosilo?...

Oni je prikimal. „Moj dragi, domovini ni za siromake... Saj jih ima sama več kot dovolj, če bi le hotela skrbeti zanje... In tudi tebe ne vabi na obed, še za zanikrn kot in za zavrženo skorjico kruha bo težko... Domovini je le za tiste, ki imajo denar.“

Lenart se je sključil, kakor bi nenadoma padlo nanj strašno breme in bi se postaral za novih pet in petdeset let.

„Potemtakem so lagali, ko so govorili o ljubezni...“

Lenart je le počasi, silno počasi doumel, kaj se prav za prav godi. Naposled pa je vendarle razvoljal uganko, ki ga je bila mučila vso pot.

„Odveč sem jim..., ker sem star, ubog, brez denarja... Zbogom koticček, zbogom prijetne sanje!...“

In tedaj ga je zgrabilo. Proč od tod, proč, drugam, kamorkoli, da ne bo več čul teh omlednih laži!...

Nekaj ur pozneje je nepreviden voznik z avtom povozil betežnega starca, ki se je bil baje sam zaletel pod kolesa; vsaj voznik je tako trdil. Naključje je prineslo mimo Amerikanca, ki je spoznal v mrtvecu sopotnika Lenarta.

Mrliča so naložili na voz ter ga odpeljali v mrtvašnico na pokopališče. Potem so ga tudi pokopali. Tega — mrzle, vlažne jame — mu tudi domovina ni odrekla...

Ali se v S. S. S. R. gradi socializem?

Nadaljevanje.

Petletka in njene težave.

Nimam namena še povečati ogromne literature, ki jo je povzročila petletka in čije obsežnost sama govori o velikem zanimanju, ki ga je vzbudil sovjetski poskus.

Ko sem se avgusta 1950 zadnjič mudil v S. S. S. R., me je silno prese-netilo ogromno „konstruktivno“ delo, ki so ga izvršili, odkar sem leta 1922. ob začetku Nepe v Moskvi branil revolucionarne socialiste.¹

¹ Vandervelde in Arthur Wauters: Proces revolucionarnih socialistov v Moskvi. Bruxelles 1932.

V prvih poglavjih svoje knjige „Skozi kitajsko revolucijo“ pa sem spregovoril o mučnem vtisu, ki ga je name napravilo toliko vidnih dokazov nezaslišanih žrtev, ki si jih je za uspeh načrta nalagalo ali pustilo nalagati prebivalstvo S. S. S. R.

Toda od tedaj se je marsikaj spremenilo. Poročila ljudi, ki potujejo po Rusiji, so se pomnožila. Izšle so knjige, pisane na podlagi popolnejših in bolj podprtih raziskavanj. Zaključki so bili seveda zelo različni. Vendar lahko kljub vsem tem večjim ali manjšim razlikam ugotovimo — bodisi da gre za zagovore ali za obtožbe — da se vsi, ki pišejo nepristransko o S. S. S. R., strinjajo glede nekaterih bistvenih dejstev. Poglejmo, kaj na eni strani ugotavlja na primer Jugov v svoji sicer zelo črnogledi kritični študiji o petletnem načrtu: „Priznati je treba, da so bili v treh ali štirih letih, v katerih je sovjetska vlada z izredno energijo zgradila industrijo, doseženi ogromni, naravnost izredni uspehi v produkciji in tehniki. Pomen industrije v narodnem gospodarstvu je znatno porasel.“ Na drugi strani pa priznavajo najgorečnejši zagovorniki sovjetske revolucije, da se obljube petletke glede večjega blagostanja delavcev in višje stopnje njihove izobrazbe, doslej niso izpolnile.

En primer izmed stotih: tesnobni krič komunista Charlesa Plisnierja, ki je ostal zvest komunizmu, dasi je izstopil iz komunistične stranke, in ki si ne more kaj, da ne bi napisal v knjigi, v kateri sicer povečuje „čudež“ petletke:

„Vtis imam, da terja sovjetska vlada preveč od človeškega stroja. Deset let vojne, pomanjkanja in lakote; ali je sploh še mogoče dihati? In v tem času vam zahtevajo ta napor, vam uvedejo ameriški način dela na tekočem pasu, vam podžigajo človeške stroje z vsakodnevnimi izpodbudami. Ogromno, nezaslišano podvzetje. Kaj pa uspehi? Ali merimo vrednost nekega stroja po tonah železa, porabljenega za njegovo zgradbo, ali po njegovi donosnosti? Koliko so vredni ti stroji in kaj pomaga število teh traktorjev, če jih je treba amortizirati v petih letih namesto v desetih, v dveh namesto petih? Sila, ki jo razvija elektrarna sredi puščave, še ni merilo za resnično ekonomsko koristnost te elektrarne. V mislih imam predvsem opustošenje, ki ga bo napravilo delo na tekočem pasu med proletarijatom, izčrpanem od gladu. Če v ameriških tovarnah v polnem blagostanju in ob dobri hrani zblazni tristo ljudi od tisoč, kakšno bo šele to razmerje v S. S. S. R.? In kaj pomeni načrt svetovne revolucije, ki šteje pšenico na funte in železo na tone in vzklika „hura!“ vsak dan, ne zmeni se pa za telesni propad naroda? Ne vdajam se čuvstvenosti in priznavam, da sme revolucija, ki ima pravico nad življenjem in smrtjo, zahtevati človeško trpljenje. Toda kaj bo jutri?“

Jutri?

In res je to veliko vprašanje. Komunisti v S. S. S. R. so brez dvoma preveč prežeti z marksizmom, da bi mogli zahtevati — kadar ne mlatijo ljudem prazne slame — naj se režim birokratskega etatizma smatra za socialistični režim. Režim, ki je ohranil plače, denar, nakup in prodajo, po drugi strani pa v svrhu superindustrializacije in na škodo množic zasegel nadvrednost skupnega dela. Kakor vse kaže, socializem ni uresničen v S. S. S. R.

Ali sploh nastaja? Ali se obetajo boljši časi po letih stradanja in po zaslugi teh let stradanja? Ali ima prav Otto Bauer, ko kljub strogi kritiki političnih metod boljševiške vlade dopušča možnost, da se bo po izvedbi drugega petletnega načrta dvignil življenjski nivo ljudstva; „sporedno z izboljšanjem življenjskih pogojev ljudskih množic bo postala diktatura nepotrebna in sovjetski režim bo krenil na pot demokracije.“

S tem smo zadeli na živo točko spora med socialisti — v širšem pomenu besede — glede možnosti in verjetnosti, da bi se socializem uresničil v S. S. S. R. Tu se tudi pokažejo, osvetljene ravno od sovjetskega primera, vsakovrstne težave, na katere zadenejo poskusi, zgraditi socializem v deželi, ki je v večini področij komaj prekoračila predkapitalistično stopnjo.

Ni bilo dovolj, da so s silo pospešili industrializacijo in najčesče s pomočjo nemških in ameriških tehnikov zgradili tovarne zadnjega modela; treba je bilo s tovarnami obratovati; treba je bilo nuditi ljudstvu proizvodov, ki bi jih lahko uporabljalo, in uravnovesiti proizvodnjo in potrebe.

Boljševiki so se v teh bistvenih točkah, milo rečeno, vsteli in Stalin se je pošteno zmotil, ko je napovedal, da bodo v petih letih došli kapitalistične dežele.

Leta 1931. je objavil nemški profesor dr. Gotthein v „Berliner Börsen Courierju“ (18. maja) nepristranski infirmativen članek, namenjen nemškim poslovnim ljudem, izmed katerih so se nekateri bali konkurence in se vznemirjali zaradi tehničnega napredka sovjetske Rusije, dočim so se drugi izpraševali, kaj bo iz njihovih trgovinskih odnosajev s Sovjeti.

Povedal je v glavnem tole:

„Ali se je res treba bati, da bo industrializacija Rusije po izvedbi petletnega načrta ogrožala položaj starih industrijskih držav? Vznemirjeni ljudje pravijo, da dumping z lesom, žitom, manganskimi rudami in rudninskimi olji upravičuje to bojazen.

Toda v vseh teh primerih gre za sirovine in ne za tovarniške izdelke. Ruska vlada pri svojem izvozu lahko izvaja dumping s sirovinami. Les pridobivajo delavci, ki so prisiljeni k delu, žive v najskromnejših življenjskih prilikah in ne uporabljajo nobenih strojev. Brez dvoma je bil v zadnjih letih izvoz žita tako visok deloma zaradi uporabe traktorjev, mlatilnih in kosilnih strojev v komunističnih poljedelskih podjetjih, toda sovjetska vlada pričakuje prihodnje žetve z velikimi skrbmi.

Kljub velikim naročilom strojev iz inozemstva in intenzivnemu obratovanju doma še vedno primanjkuje proizvodov, ki jih ljudje nujno potrebujejo. Ruski delavec pač še ne zna ravnati s stroji.

Izmed traktorjev, ki so jih dobavili šele lansko leto, jih je, kakor poroča Vrhovni gospodarski svet, 87% potrebnih velikih, 9% manjših popravil; uporabni so le 4%. S kosilnimi in mlatilnimi stroji ni mnogo boljše.

Pomisliti je treba še, da ni dobiti nadomestnih delov in da manjka kvalificiranih delavcev za popravila. Zato pomeni vsako popravilo, ki ga je treba izvršiti, težke in dolge motnje ali celo zastoj v obratovanju. To ne velja le za poljedelstvo, marveč za vse vrste obratov.

Rusija ima resničen uspeh v pridobivanju petroleja, prvič ker vodijo delo ameriški inženjerji, drugič pa, ker so v tej industriji zaposleni predvsem kavkaški in tatarski delavci, ki zdaleka prekašajo Ruse v vztrajnosti in zanesljivosti...

Ljudje, ki vladajo, ne znajo misliti ekonomsko. Magnitostroj, „največjo siderursko tovarno na svetu“, hočejo zgraditi na Uralu; ruda je tu brez dvoma dobra, toda sibirski premog in koks je treba dovažati 2400 km daleč. To strahovito povečuje stroške in resno ogroža obratovanje, kajti železniški promet je pozimi prekinjen.

Tako govori nasprotnik, boste porekli. Gotovo. Toda to mnenje se sklada v vseh točkah z mnenjem vseh, ki so imeli zadnje čase priliko priti v stik s sovjetsko Rusijo. Eden mojih osebnih prijateljev, popolnoma apolitičen tehnik, ki je leta 1932. obiskal Leningrad in Moskvo ter dobil precej ugodne splošne vtise, je vprašal visokega sovjetskega uradnika, koliko znajo ruski inženjerji, ki so dokončali tamošnje šole.

Na splošno zaležejo približno toliko kakor slabi nemški delovodje, mu je odgovoril.

Natanko isto, kar pravi Gotthein v svojem članku:

„Veliko število na hitro roko izobraženih inženjerjev vžiga navdušenje za petletko. V tehničnem oziru so pa nesposobni.“

Komunistična samokritika to dobro ve. Vendar zatrjuje s krepkim optimizmom, da se bodo razmere kmalu izpremenile. Kmetje kvarijo poljedelske stroje, ki jim jih dajejo na razpolago: ali je bilo pred četrto stoletje kaj drugače v Kanadi ali na Daljnem Zapadu. Nimamo zadosti strokovno izobraženih delavcev in brez dvoma ni mogoče kar tako spremeniti poljskega delavca v strokovnega. Potrebovali bi še na tisoče inženjerjev in na stotisoče delovodij. To je brez dvoma silno težko vprašanje; toda ali nismo v teh petnajstih letih naleteli že na vse drugačne težave, ki smo jih vse premagali?

S to ugotovitvijo seveda vprašanje ni rešeno in ga do sedaj niso mogli rešiti niti najtrdovratnejši napori.

Nasprotno, mnogi se izprašujejo, ali se prilike ne obračajo na slabše namesto na boljše.

Avstrijskega marksista Luciena Laurata sem srečal pred leti v Berlinu, kamor ga je poslala III. internacionala. V brošuri, ki je nadaljevanje njegove knjige „Sovjetsko gospodarstvo“, ocenjuje organske hibe Stalinove diktature in težave, izvirajoče iz splošne zaostalsti, ki so nanje naletela prizadevanja zgraditi socializem, takole:

„Stalinova diktatura ne veže le rok vsem zmožnim in inteligentnim ljudem, marveč jih skuša postopoma nadomestiti z nezmožneži, nevedneži in neznačajnimi elementi. Diktatura, postavlja na najodgovornejša mesta ljudi, ki znajo najbolje kriviti hrbet. Zato vedno bolj pada intelektualni nivo voditeljev sovjetskega gospodarstva. Čim bolj se razvija zgradba, ki jo imenujejo socialistično, tem vznemirljveje se širita zmešnjava in anarhija.

Razen tega je treba še pomisliti, da je materialno mogoče v nekaj letih izobraziti zadostno število kvalificiranih delavcev. Mogoče je kupiti od danes do jutri najmodernejše stroje, nemogoče pa je spremeniti v nekaj letih milijone nepismenih ljudi v kvalificirane in strokovno izobražene delavce.

Že samo zaradi takih težav, ki jih je nemogoče odpraviti v kratkem času, smo upravičeni dvomiti o končnem uspehu sovjetskega poskusa. Toda razen teh težav so še druge, ki naposled prav tako izvirajo iz dejstva, da je rusko gospodarstvo v svojih bistvenih osnovah še vedno na predkapitalistični stopnji.

Kolektivizacija zemlje.

Ena vodilnih misli Stalinovega govora leta 1928. je, da se mora S. S. S.R. zaradi sovražnosti sosednjih kapitalističnih držav pri gradnji socialistične družbe predvsem zanašati na samo sebe. Kolikor je to mogoče, se mora odreči tudi pomoči, ki bi jo utegnila najti v inozemstvu, ker gotovo ni ne-sebična in ker nalaga bremena.

V svoji zanimivi knjižici „Stalinov poskus in socializem“ prikazuje Fr. Adler s presenetljivimi primeri, kako je leta 1928. sovjetska diktatura do viška pritirala svojo težnjo, izvesti „zasebno kupičenje“, ki je nujen pogoj za industrializacijo brez zasebnega kapitala; z davki, s prisilnimi posojili, z inflacijo, z drago prodajo industrijskih izdelkov in s cenanim nakupom poljskih pridelkov po državnih organizacijah je iz ljudstva, zlasti iz poljedelskega izvlekla vse, kar se je dalo izvleči.²

Toda ta do skrajnosti pritirana politika je izzvala aktiven in pasiven upor kmetov, ki je resno ogrožal prehrano mest. Treba je bilo najti drugo pot. In prav ta skrb za prehrano mestnega prebivalstva je hkratu s skrbjo za čim večjo produkcijo izvoznih proizvodov nezavisno od specifično socialističnih teženj pokrenila politiko kolektivizacije zemlje s pritiskom, ki se ni strašil najhujših nasilij.

² Adler: „Stalinov poskus in socializem“. Der Kampf., 1932. Wien.

Ker nas tu zanima le možnost socializma v zaostalih deželah, ne bom govoril o posledkih, ki jih je ta politika imela v poljedelski produkciji.

Ko je ameriški novinar Maurice Hindus, po poreklu Rus, obiskal svojo domačo vas, je napisal o kolektivizaciji zemlje knjigo — Red bread —, kjer navaja svoja nadvse zanimiva opazovanja. V tej knjigi prihaja do zaključka, da so vsaj za ekstenzivno poljedelstvo moderni stroji uspešnejši od preprostega lesenega pluga, tako da je v mnogih sovhozih in kolhozih zlasti produkcija žita občutno porasla. Vse drugače pa je glede mesa in živinoreje.

Sicer pa ne bom govoril o odurni sirovosti, s katero so razlašali kulake, ali tako imenovane kulake, niti ne o odporu kmetov, ki je naposed boljševike prisilil, da so priznali svoje grehe in se zopet poslužili „strateškega umika“.

S tega našega posebnega vidika nas zanima le dejstvo, da sta se ekstenzija in uspeh kolektivizacije zemlje razbila mnogo bolj zaradi miselnosti kmetov kakor zaradi premajhnega števila traktorjev in nezmožnosti voditeljev.

Predvsem opazimo, da je v mnogih primerih kolhoz le pretveza,³ s pomočjo katerè se kmetje okoriščajo z državnimi podporami, obdelujejo pa svoja polja in nosijo na skrivaj kar se da veliko svojih pridelkov na svobodni trg, držeč se pravil zasebnega gospodarstva.

Vendar pa izvira razen pri nekaterih mladih ljudeh, tudi v primerih, kjer zadružno delo kmetov ni samo pretveza, pripadnost h kolektivizaciji, mnogo bolj iz neke moralne dolžnosti kakor iz resničnega prepričanja in odobravanja. Člani teh kolhozov si prizadevajo, da bi si poleg skupnega gospodarstva ohranili možnost, pridelovati zase in izrabljati ugodnosti kolhozov za prosep tega zasebnega pridelovanja.

Miselnost kmeta, pravi Jugov, je še vedno miselnost zasebnih posestnikov; premoženje kolhozov jim je državna, torej tuja lastnina; njihovi odnosi do kolhoznihi oblasti so sovražni. S to sovražnostjo si lahko razlagamo odkrito sabotazo in precej pogosto škodo, ki jo delajo kmetje. V kolhozih aktivno delajo in se z vnemo in v dobri veri bore zoper odpor kmetskih množic le majhne skupine kmetov, privržencev kolektivizacije, in del kmetske mladine, navdušene za vlogo, ki ji jo je dodelila država.

Prav to prikrito kljubovanje pa je bolj kakor odkrit odpor prisililo diktaturo, da je odnehala, opustila nasilno kolektivizacijo in izdala vrsto

³ Molotov na V. kongresu inženjerjev in tehnikov S. S. S. R.

„Boljševiki so sicer ustvarili tisoče in tisoče kolhozov, ni se jim pa posrečilo, da bi vsi ti kolhozi bili naši kolhozi. Treba je upoštevati, da so vsi kolhozi, ki jih ne vodimo mi, v rokah protisovjetskih elementov. Nevtralnosti tu ni. Mi in naši tovariši na vasi lahko resnično vodimo delo kolhozov samo s tem, da se borimo proti sovražnim elementom za novo socialistično vzgojo kmetskih množic“.

odredb, ki dovoljujejo in celo ščitijo prodajo nekaterih poljskih pridelkov na svobodnem trgu.

V „L'Europe Nouvelle“ (št. od 1. X. 1932.) navaja Pierre Frédéric za- nimive podatke glede tega nenadnega zaobrata.

Politika kolektivizacije je uspela v tem, da je površina posejane zemlje v letu 1930. narasla na 26 milijonov proti 1,400.000 hektarjev v letu 1928. Pozneje se je to število še več ko podvojilo in leta 1932. se je moralo 80% posejane zemlje obdelovati kolektivno (v sovhozih, ki jih eksploatira ne- posredno država, in v kolhozih).

Tudi se ne da tajiti,⁴ da so bili z ogromnimi državnimi investicijami, z racionalizacijo poljedelstva in z uvedbo strojev doseženi dokajšnji uspehi glede površine in donosnosti obdelane zemlje.

Nasprotno pa ni dvoma, da so glede prehrane mestnega prebivalstva posledki kolektivizacije več ko razočarali. Kakor pravi Frédéric, „je vzpo- redno z napredovanjem kolektivizacije poljedelstva raslo pomanjkanje živil na sovjetskem trgu“.

Leta 1931. je življenjski indeks narastel na 235 (pri čemer niso upo- šteevane mnogo višje cene na svobodnem trgu) proti indeksu 100 za leto 1925. v času Nepe. Februarja 1932 so cene najvažnejših živil v državnih trgo- vinah v eni sami noči porasle za 45%. Svobodni trg je seveda storil isto.

Gotovo je bil ta porast cen deloma le nominalen in si ga je bilo razla- gati z inflacijo. Vendar se ni dalo tajiti, da z izkaznicami ni bilo dobiti niti najnujnejšega in da se je v poldrugem letu življenje v Moskvi podražilo za 50%, dočim so se plače zvišale le za 10, 20 ali 30%.

Po drugi strani pa je odpor proti nasilni kolektivizaciji na deželi zavzel tak obseg in je bila donosnost tako slaba, da je vlada morala odjenjati in kmetijskemu individualizmu priznati, kar mu gre.

20. marca 1932. je bil izdan prvi razglas:

„Vsak član kolhozov mora imeti svojo kravo ali drobnico. Komunisti, ki bi se upirali, bodo izključeni iz stranke.

V drugi polovici maja si sledijo drug za drugim trije odloki:

1. Odlok glede žita. Dajatve v žitu, naložene zasebnim polje- delcem (po sovjetskih cenitvah imajo 20% vse posejane zemlje v S. S. S. R.) kakor tudi kolektivnim gospodarstvom, se znižajo; zato pa se zvišajo da- jatve državnih kmetij (sovhozov), s čimer pa še davno ni krita izguba onega znižanja. Odštevsji delež za državo in za prihodnji posev, lahko kmetje svobodno razpolagajo s svojimi pridelki.

2. Odlok glede živine. Dajatve v mesu se za kolektivne in za- sebne kmete znižajo za polovico (716.000 ton namesto 1,414.000 ton). Čim odštejejo državni delež, imajo kmetje in člani kolhozov pravico svojo živino klati in jesti, kakor hočejo, lahko pa jo tudi prodajajo na

⁴ Jugov: Petletni načrt, str. 163 sl. (L'Eglantine, Paris-Bruxelles.)

vseh trgih. Krajevne oblasti se ne smejo vtikati v to prodajo: paziti morajo, da se med kmeta in odjemalca ne vrinejo prekupčevalci.

3. Fiskalni odlok. Od davkov kolektivnih gospodarstev je odbiti 20% v korist najbolj zaslužnih članov. Prodaja pridelkov ni obdavčena, tudi zasebni kmeti, ki obdelujejo novo zemljo, ne plačujejo davkov.

Te tri odloke dopolnjuje vrsta odredb, izdanih v naslednjih tednih, in predpisov, ki odrejajo ustanovitev trgov v mestih, kjer se bodo prodajali davkov oproščeni proizvodi.

Prezgodaj je še, da bi mogli trditi, ali bo ta zaokret na desno imel posledice, ki jih njegovi začetniki pričakujejo.⁵

Priznati je treba, da je bil v takih prilikah delni povratek k zasebnemu gospodarstvu nujen.

Toda v vsem tem moramo videti tudi tehtne dokaze, da se socializem ne da „zgraditi“ v deželi, kjer stoji produkcija še vedno na predkapitalistični stopnji.

(Konec prihodnjič.)

⁵ Koncec leta 1932. žal ni bilo nobenega dvoma več, da je položaj glede prehrane v mestih in na deželi slabši kakor kdajkoli prej.

Gospa Clynmans, dopisnica Daly Expressa, je poročala svojemu časopisu:

„V štirih letih bivanja v Rusiji sem zadosti videla, kako ljudje trpijo. V moskovski hiši, kjer sem stanovala, je osem sestradanih ljudi ves dan živelo od enega kilograma krompirja. Toda kaj je resnična lakota, sem spoznala šele sedaj, ko sem bila na deželi.“

New-York Times komentira pismo svojega moskovskega poročevalca, gospoda Durantya, in piše (16. novembra 1932.): „Gospod Duranty pravi, da je kolektivizacija zemlje na prvi pogled sijajno uspela. Po prvotnih načrtih bi morala biti kolektivizirana samo tretjina kmetijskega gospodarstva. Že sedaj pa sta kolektivizirani dve tretjini kmetov in tri četrtine njihovih posestev. Toda gospod Duranty opozarja, da znaša kot posledica tega „uspeha“ število rogate živine le še 40 do 50% od števila, ki je bilo ugotovljeno pred petimi leti. Ostalo je le še 60% konj. Vse to je že dolgo znano. Agrarno kolektivizacijo so izvedli z nasiljem, kmetje pa so se branili s tem, da so poklali svojo živino, preden so vstopili v kolhoze. Upirali so se še nadalje s tem, da so organizirali sabotazo v kolhozih samih.“

S takim „uspehom“ izvedena kolektivizacija se je končala s strašnim porazom. Povzročila je lakoto v deželi. Petletka je dala deželi za približno 1,800.000 konjskih sil novih traktorjev, deloma izdelanih doma, deloma kupljenih v inozemstvu. Zaradi tega pa je izgubila deset milijonov konj. Lahko si mislimo, kaj pomeni to za prihodnjo žetev in za prihodnost dežele.“

Tako poročajo buržujski časnikarji, boste rekli, ki bi kaj lahko našli tem poročilom protiutež v opisovanju bede nemških in celo ameriških brezposelnih. Toda komunisti in komunistom naklonjeni ljudje, ki so se tedaj vračali iz Rusije, po kateri so potovali že leta 1930, in 1931., so priznavali, da se je od njihovega prvega potovanja glede prehrane položaj hudo poslabšal.

Tako je prinesla Arbeiter Zeitung 18. decembra 1932. članek „Stalin in kmetje“, v katerem ugotavlja, da so po sovjetskih virih težave s prehrano vedno večje in da je Ukrajina oktobra oddala državi le 24,8% tega, kar je pričakoval načrt, Kavkaz 24,9% in pokrajine ob dolnji Volgi 43,6%. V drugih okrajih je bil uspeh sicer boljši, vendar so ravno te pokrajine odločilne za prehrano severne Rusije.

in se sprostil vseh vezi (če bi namreč mogel), bi ta odhod nemara pomenil očetovo smrt. Rad me ima in je že zdaj nesrečen zaradi mene, čeprav je moje odpadništvo od vere očetov razmeroma zmerno.“

V obližju hotela je bila še odprta napol orientalska sladčičarna. In čeprav sva bila že preobložena z vsemi dobrotami tega sveta in sva rotila Mustafa, naj nama prizanese, naju je vendarle spravil v sladčičarno, nakupil celo zalogo orientalskih sladčic ter vse škrcničje in zavojčke poklonil Stelli. „Vem, da je neumno. Če bi vse to pojedli, bi bili bolni. Nič zato, če boste jutri pometali vse skupaj v smeti. A to je vse, kar morem storiti za vaju zdaj v trenutku slovesa, preden si rečemo zbogom za vedno. Ali ne zveni slovesno?“

Zasmejali smo se, nato pa odšli do hotela molče. Najin vlak je odhajal zelo rano v jutro in prepovedala sva bila Mustafa, da bi zaradi naju vstajal ter se prihajal poslavljat še na postajo.

Mustafa je spregovoril: „Ves dan sem si ponavljal besede, ki sem vama jih hotel reči za slovo; zdaj pa se mi zdi, da nobena ni prava... Prosim, spomnite se me kdaj pa kdaj v Ameriki. Zelo mi je hudo.“

Poljubil je Stelli roko, meni pa podal desnico. Dolgo minuto smo stali nepremično ter se gledali. Drugega nam ni preostalo, če smo se hoteli ubraniti solz. Po običaju, ki velja med prijatelji na Balkanu, sva se z Mustafa objela, Stella pa ga je naglo poljubila na brado, ki je bila tako visoka, da jo je ravno še dosegla.

Poslovenil S. L e b e n.

Ali se v S. S. S. R. gradi socializem?

Emile Vandervelde

Konec.

Ruska revolucija še ni končana. Preuranjeno bi bilo, če bi hoteli že sedaj napovedovati, kaj se bo slednjič izcimilo iz kaosa njenih početkov.

Sedaj lahko kvečjemu ugotovimo nekatera od pristašev in nasprotnikov sovjetskega režima splošno priznana dejstva.

1. Oktobrski revolucionarji so brez dvoma pometli s starim režimom temeljiteje, kakor bi bila z njim pometla katerakoli parlamentarna skupščina.

2. Popolna in brezodškodninska razlastitev vsega, kar je spominjalo na kapitalizem, je bila usodna. Njena prva posledica je namreč bil katastrofalen upad zlasti industrijske produkcije. Po drugi strani pa je ta razlastitev bolj kakor kjerkoli na svetu ustvarila ogromno kolektivno silo.

3. „Strateški umik“ Nepe je utrdil stališče, na katerem je vztrajal „socialistični sektor“, a je hkratu omogočil, da se je industrijska produkcija dvignila na stopnjo, ki znatno presega višino predvojnne produkcije.

4. Od leta 1927. je svet sicer strmel nad pospešeno industrializacijo, vendar je prav zaradi nje moralo prebivalstvo morda le začasno, vendar neutajljivo znižati svoj življenjski standard.

A na dnu Pandorine skrinjice sovjetizma tli vendarle še upanje. Celo komunisti, ki se kakor Charles Plisnier nekoliko tesnobno vprašujejo, ali niso preveč zahtevali od človeške narave, oslanjajo na današnje stanje svoje skoro mistično zaupanje v prihodnost.

„Priznati je treba — pravi na primer Charles Plisnier — da se uresničenje prvega socialističnega poskusa zaključuje pred kapitalističnim svetom, ki ima vse znake razpada. Obratovanje v tovarnah ustavljeno, banke zaprte, brezposelnost, beda. Vsi statistični toplomeri kažejo pod ničlo. In prav ta trenutek si je izbral „Radio Moskva“ in naznanil, da je bil petletni načrt izveden v štirih letih: pridobivanje petroleja je za sto od sto presešlo najbolj optimistična pričakovanja; osemdeset odstotkov zemlje je kolektivizirane; ta zemlja daje v primeri z letom 1913. dvesto odstotkov žita; rdeče zrakoplovstvo je prvo na svetu.“

Naj bo zaradi rdečega zrakoplovstva, dasi bi pri mednarodnem zrakoplovnem tekmovanju Stalin moral napeti vse sile, če bi hotel italijanskemu fašizmu iztrgati prvo mesto.

A kako je z brezposelnostjo? Koliko je vredna trditev, da v S. S. S. R. ni več brezposelnosti, ki je ena najpriljubljenejših krilatice komunistične propagande?

5. Uradno in po zakonu gotovo ni več brezposelnosti v sovjetski Rusiji. Odlok z dne 11. oktobra 1930. narekuje delavskim posredovalnicam, naj ne vodijo več seznamov o brezposelnih. Saj imajo sovjetska podjetja še premalo ročnih delavcev. In dočim se v kapitalističnih deželah trudijo, da bi ne ustavili obratovanja že obstoječih tovarnen, so v S. S. S. R. pod režimom petletke gradili nove tovarne, za kar so nujno potrebovali znatno število delavcev. Navzlic temu pa je bilo pred odlokom 1930. leta 630.000 brezposelnih; verjetno pa je, da so bili to po večini „nomadi“, napol kmetje, napol meščani, ki jim je prijalo potovati iz mesta v mesto s podporo za brezposelne in ki so se vrnili na deželo, kadar se jim je zljubilo.

Kakor je pokazal A. Labriola v bruseljskem Peupleu, je odlok z dne 11. oktobra 1930. predvsem pokazal voljo sovjetskih oblasti, zatreti nomadizem delavstva z dežele s tem, da so ukinile podpore brezposelnim.

Tako so bili „klateži“ prisiljeni, da so se zasidrali, ali pa so jih poslali kamorkoli. Sprejeti so morali zlepa ali zgrda katerokoli opravilo, ki ne zahteva posebne kvalifikacije. Oblasti so s tem hotele odpraviti pomanj-

kanje delavcev, ki je ena izmed težav, na katere sta naletela prvi in drugi petletni načrt.

Toda to pomanjkanje ročnih delavcev — ki se zdi brezposelnim v Evropi in Združenih državah zavidanja vreden pojav — ne izvira le iz izjemne in morda usodne delavnosti zaradi superindustrializacije sovjetske Rusije.

V svoji prodirni in stvarni knjigi o petletnem načrtu ugotavlja Jugov še, da izvira pomanjkanje tehničnega osebja in kvalificiranih delavcev res da iz ustroja S. S. S. R. Pomanjkanje ročnih delavcev in nekvalificiranih delavcev sploh pa ima čisto druge vzroke. Je to le prehoden pojav, ki ga opazamo samo v mestih in ki prikriva resnično brezposelnost v deželi. V resnici je od komunistične propagande toliko proslavljana odprava brezposelnosti v veliki meri le posledek dejstva,* da beži prebivalstvo, živeče v vedno težavnejših prilikah, na deželo, daleč od stradajočih mest. Skratka, pomanjkanje industrijskih delavcev ima svoj protiutež v presežku poljskih delavcev na deželi. Preobljudenost dežele ni nič novega, dežela je bila preobljudena že pred revolucijo, a sedaj se to zlo še veča. Zaradi tega je prišlo do velikih izselitev kmetov 1951. leta v pokrajinah črne prsti in zlasti v Ukrajini.

Sklep.

Skratka, tudi najodločnejši pristaši Stalinove superindustrializacijske politike morajo priznati, da živi zaradi te politike prebivalstvo S. S. S. R. vsaj zaenkrat tako bedno, kakor bi ne hotel živeti noben londonski ali berlinski brezposelni delavec.

Sovjetska država je obkoljena, bojkotirana, v veliki meri odrezana od inozemstva, s katerim nima naravnih stikov, in navezana predvsem na svoje sile in vire. Če je tedaj hotela izvesti za vsako ceno petletni načrt, je morala silno zvišati davke, zlasti še na škodo kmetijskega prebivalstva. Postopanje pri obdavčevanju in pri zasegah ni bilo vedno enako. Zatekli so se h kolektivizaciji, namesto k neposrednemu davku, k inflaciji, namesto k neprikritemu znižanju plač, da so le iztisnili iz delavskih množic maksimum nadvrednosti v korist državnega kapitalizma. Toda najsi so bila sredstva ali pota, ki jih je ubirala ta politika, kakršnakoli, ne da se utajiti, da se Stalinovi politiki ni posrečilo razrešiti najvažnejšega vprašanja, vprašanja o odnosih med mestom in deželo, med delavci in kmeti. Vprašanje „škarij“ — visoke prodajne cene industrijskih izdelkov in cenenege nakupa polj-

* O vprašanju brezposelnosti, glej Vanderwelde: „Brezposelnost, svetovna kriza in S. S. S. R.“ v *L'Avenir social*, št. 10, oktober 1952, Bruselj. — Jugov: „Petletni načrt“, str. 95 sl., Bruselj. *L'Eglantine*, 1952. — Glej tudi Frédérrix: „Delavske množice in premikanje človeških množic v S. S. S. R.“ v *L'Europe nouvelle*, 17. september 1952.

skih pridelkov po državnih organizacijah — je ostalo še nenačeto. Da si pridobi sredstev, prodaja sovjetska država še vedno svoje ali uvožene industrijske izdelke po blaznih cenah; nasprotno pa kupuje ali zasega pod zelo težkimi pogoji za proizvajatelje živila in sirovine, ki jih potrebuje za svojo industrijo ali za prehrano mestnega prebivalstva. To postopanje pa silno slabo vpliva na donosnost bodisi industrijskega, bodisi poljskega dela.

Vendar moramo pripomniti, da se ta nevarni razkol med razvojem industrije in poljedelstva ne kaže samo v sovjetski Rusiji.

Povsod, kjer pretiravajo z industrijalizacijo, kjer hočejo preskočiti razvojne stopnje, da bi dohiteli ali celo prehiteli dežele z najbolj razvito industrijo, najdemo enake vzroke in enake posledice.

Če sta le kje na svetu dve deželi, ki se razlikujeta v vsem, v značaju zemlje in prebivalstva, v institucijah, v političnih in socialnih težnjah, sta to gotovo Japonska in Zveza sovjetskih republik.

Vendar imata nekaj skupnega. Do bolj ali manj nedavnega sta bili še obe na predkapitalistični stopnji. Komaj sta se dvignili iz starega režima, sta se obe, sicer na različne načine, a z ogromnim in v marsičem občudovanja vrednim naporom trudili, da bi od kraja ustvarili veliko ultramoderno, po nemškem ali ameriškem vzorcu opremljeno industrijo.

Če beremo številne članke, ki v zadnjem času govore o obupnem stanju kmetijskega prebivalstva na Japonskem, kakor na primer članek, ki ga je priobčil 12. avgusta 1932. pariški „Buletin quotidien de la Société d'études et d'informations économiques“, bomo strme videli, da je imela superindustrializacija v obeh deželah enake posledice.

Pisec omenjenega članka seveda ne misli na to vzporednost. Za japonsko poljedelsko krizo navaja tri glavne vzroke:

Prvič so „dajatve podeželskega prebivalstva približno trikrat večje kakor dajatve mestnega prebivalstva.“

Vsakdo ve, da velja isto za S. S. S. R., kjer je industrijski proletariat razmeroma privilegiran razred.

Drugi vzrok je tale: dočim so cene poljskim pridelkom nenaravno padale, se cene kmetu nujno potrebnih industrijskih proizvodov, zlasti gnojil, niso sorazmerno nižale, marveč so često še rasle.

Prav kakor v S. S. S. R. Veliki japonski kapitalizem ne ravna morda tako sirovo kakor sovjetski etatizem, kadar ne gre za njegove okrutno izrabljane nameščence, marveč za kmete, ki so formalno svobodni. Deluje pa v isti smeri in z istimi posledki.

Tretji činitelj nima ekvivalenta v sovjetski Rusiji: „Kmetijski dolg je danes skoro dosegel strahotno število 6 milijard jenov. Vsako leto naraste še za eno milijardo, dočim se možnosti amortizacije ali vsaj plačevanja zastankov približujejo ničli.“ Toda, kaj je mar kmetu, ali ga razlasti, kakor na Japonskem, zasebni ali, kakor na Ruskem, državni kapital, če ne sme

obdržati od svojih pridelkov niti toliko, kolikor bi potreboval za pošteno preživljanje.

Kajti še enkrat poudarjam, da velja skoro dobesedno za položaj kmetov v sovjetski Rusiji, kar piše novinar M. Washio o poljedelski krizi v svoji domovini:

„Japonsko podeželje je kolonija, ki jo izmzgavajo industrija in mesta. Bilo je in je še glavno tržišče za industrijske izdelke, obenem pa glavni dobavitelj živil. Trdi zakon kapitalističnega izkoriščanja je učinkoval dvojno: gospodarsko, računajoč z razliko med cenami poljskih pridelkov in industrijskih izdelkov, ki jih kupujejo kmetje; politično, ker je obremenil kmete z davki in dajatvami trikrat bolj kakor ostale sloje.“

Te analogije so gotovo presenetljive, a razlike med deželama še vedno obstajajo. Predvsem tale bistvena razlika: japonski kmetovalci, razlašeni po kapitalistični industrijalizaciji, bi mogli zopet priti do svoje zemlje le, če bi bil razlaščen zasebni kapital. V Rusiji pa so kmetje kot člani sovjetskega kolektiva že od revolucije in ravno po zaslugi te revolucije že sedaj lastniki zemlje. Treba bi se jim bilo le otresti diktature in razpolagati s samimi seboj, da bi prosto razpolagali tudi v svojo zemljo.

Mnenja o sedanjem položaju in o prihodnosti ruske revolucije so lahko različna. Lahko tudi trdimo, da je to, kar nastaja v S. S. S. R., socializem (navsezadnje gre le za oznako). Nemogoče pa je tajiti, da nima ta diktatorski, birokratski, hiperetatistični socializem, začetek v deželi, kjer je bil kapitalizem šele v zaplodku, nič skupnega z demokratičnim socializmom, kakor sta ga vedno pojmovala Marx in Engels.

Nihče ni jasneje osvetlil te osnovne razlike ali boljje nasprotja med tradicionalnim marksizmom in ruskim boljševizmom kakor vneti leninist Max Eastman v svoji prodorni in zajemljivi knjižici „Znanost in revolucija“.

V glavnem pravi, da je bila oktobrska revolucija kričeča skrumba hegelovskega marksizma. Boljševiki so si po eni strani prizadevali, da bi ustanovili v Rusiji politično obliko in mišljenje, naprednejša od ekonomskega razvoja dežele. Po drugi strani pa so hoteli doseči, da bi ekonomski razvoj dohitel ta politični ustroj in to napredno miselnost. Nihče, ki resno premisli svoje besede, bi ne mogel trditi, da sta politična oblika v Rusiji in miselnost, ki jo propagira komunistična stranka, „odsev“ obstoječih ekonomskih prilik. Nikdar se še ni noben „odsev“ tako trudil, da bi po svoji podobi upodobil odsevani predmet.

To dejstvo je bilo preveč kričeče, da bi ga mogli prezreti Leninovi kritiki — marksisti. Kautsky in celo Rosa Luxemburg sta ga na poslednjih straneh, ki jih je napisala, prijemala zaradi tega. Tako je bil Lenin proti koncu svoje poti zapleten v polemiko, ki ga je prisilila, da je pregledal svoje teorije in jih spravil v sklad s svojim delom.

Dolžil je svoje kritike, da se suženjsko drže preteklosti, in pisal:

„Kako mehanska in neprožna je misel, ki so se je naučili na izust v teku razvoja socialne demokracije v zapadni Evropi. Po tej misli v Rusiji še nismo zreli za socializem; manjkajo nam stvarne ekonomske premise socializma, kakor se izražajo ti učeni gospodje. Nikomur pa ne pride na um, da bi premislil in se vprašal: neki narod je v revolucionarnem stanju, kakor ga je na primer ustvarila imperialistična vojna, v brezupnem položaju, iz katerega ne vidi izhoda. Ali bi se tedaj ne moglo zgoditi, da se ta narod odloči in plane v boj, ki bi mu dajal le senčico možnosti, ustvariti kolikor toliko nove pogoje za nadaljnji razvoj civilizacije?

Pravijo, da je za ustvaritev socializma potrebna določena kulturna stopnja (dasi ne more nihče natančno označiti te določene stopnje). Zakaj pa bi ne mogli začeti z revolucijo, da bi si pridobili premise te določene kulturne stopnje, in bi potem, oslanjajoč se na moč delavcev in kmetov ter na organizacijo sovjetov, začeli dohajati ostale narode?“

Jasno je, da je že sam *fait accompli* revolucije pozitiven odgovor na tako vprašanje. Ali bi se bilo dalo brez diktature in strahovlade in le z metodami demokracije končati s starim režimom in ustvariti nov družbeni red? Ali bi se ne bile razvijale stvari čisto drugače in ruskemu temperamentu prikladneje, če bi bila začasna vlada 1917. vladala s sovjeti in ne brez njih? Lahko smo o tem prepričani, lahko pa tudi dvomimo. Lahko je kdo v početku verjel v te možnosti, a je danes trdno prepričan prav o nasprotnem. Toda kar je, je. Ruska revolucija, prav kakor francoska, ni šla po potih demokracije. Zato je vprašanje prihodnosti edino smiselno vprašanje. Sovjetska država ima največje kolektivno ozemlje na svetu. Vodi in eksploatira ga z metodami, čijih strogost ne daje posameznikom nobene politične ali ekonomske svobode. Vsa iniciativa je v rokah voditeljev ali „strokovnjakov“, ki jih oni nastavljajo. V sovjetski državi je v najvišji meri uresničen sistem hiperetatizma. Sicer se pa razvijajo po vsem svetu vse nacionalne ekonomije v to smer. Skratka, v sovjetski Rusiji je kakor drugod, in še bolj kakor drugod pereče vprašanje svobode in demokracije. In oni socialisti, ki imajo razmeroma ugodno stališče v svoji borbi, enako goreče in globoko čutijo z ameriški socialisti, ki se, majhna peščica, bore zoper hinavsko in obenem sirovo plutokracijo, kakor z italijanskimi ali poljskimi socialisti, ki so s trpkostjo videli, kako so njihovi nasprotniki izšli iz njihovih vrst. Prav tako jih vežejo simpatije z junaško falango ruskih socialistov, ki navzlic preganjanjem in zatiranjem nočejo obupati nad revolucijo.

Toda eni kakor drugi ne pozabljajo, kaj je bila Rusija pred revolucijo in kaj bi postalo iz nje, če bi oživila osovražena preteklost.

Vedo, da bede ruskega naroda ni povzročil boljševizem; vedo, da sta ravno strahovita beda za časa carizma in še strahotnejša beda vsled svetovne vojne omogočili boljševizem.

Zato najdete celo v ječah ob Belem morju, v zakotnih moskovskih uličicah, celo v bedi deportacije in pregnanstva ljudi, razvpite kot protirevolucionarce, ki pa so z vsemi silami svojega bitja za revolucijo kljub vsemu, ljudi, ki si pravijo, da je imel Lenin pred sodbo zgodovine prav, ko je v trenutku, ko se je vse rušilo, tvegaj poskus, „ustvariti nove pogoje za nadaljnji razvoj civilizacije.“

Ta sestavek je izšel v knjigi: Émile Vandervelde: L'Alternative, capitalisme d'Etat ou socialisme démocratique, L'Eglantine, Paris 1933. Z avtorjevim dovoljenjem ga je prevedla M. Leben.

Refleksije

Novi likvidatorji slovenskega jezika

(S 15. kongresa JUU v Ljubljani.)

Neki del slovenskega učiteljstva je v naši politični zgodovini že v Avstriji igral precej klavno vlogo. Njeno hlapčevstvo je bilo tako odurno, da je postalo v Cankarjevih „Hlapcih“ pravi simbol.

Po svetovni vojni in velikem prevratu smo upravičeno pričakovali, da se bo v spremenjenih razmerah spremenila tudi miselnost našega učiteljstva. Z ustanovitvijo stanovske organizacije UJU (Udruženje jugoslovanskih učiteljev), ki je v dobi po 6. januarju spremenila ime v JUU (Jugoslovansko učiteljsko udruženje), so dobili slovenski učitelji, skupno s hrvaškimi in srbskimi, organizacijo, ki jim po svoji številčni moči, še bolj pa po odlični narodno-vzgojni pomembnosti — saj so učitelji poleg duhovnikov v najožjem stiku z ljudstvom — nudila možnost, da krepko, smotreno in koristno posežejo v nacionalno, socialno in državno vzgojo ljudskih množic. Močna stanovska organizacija jih je tudi mogla obvarovati pred vsemi večjimi pregnanji raznih režimov, ki so si sledili drug za drugim.

Toda slovensko učiteljstvo je hodilo stara pota vse do znane celjske deklaracije 17. julija 1926 in njene potrditve na VII. pokrajinski skupščini v Kranju od 5.—7. julija 1927. Še vedno se je namreč ločilo v „klerikalce“ in „liberalce“ in persekucije učiteljstva so se ponavljale prav s pomočjo njih samih dan za dnem, kakor hitro je prišla ali izpadla v Belgradu iz vlade ta ali ona slovenska stranka.

Sele celjska deklaracija, ki jo je izglasovalo zlasti mlajše ter štajersko in koroško učiteljstvo, je dala takó organizaciji kot učiteljstvu pravo in zdravo podlago. Zmagalo je namreč načelo, da bodi UJU izrazito stanovska organizacija, neodvisna od katerekoli stranke. Zmagalo pa je hkrati tudi načelo „Nazaj k narodu“, ki je popolnoma pravilno stavilo narod nad državo. Svoj namen je hotela doseči organizacija z depolitizacijo šole, intenzivnejšo samoizobrazbo učiteljstva in socialnejšo usmerjenostjo njegovega delovanja. Kako pravilne so bile te zahteve, priča dejstvo, da so se morali podrediti volji organizacije tako učitelji, organizirani v „klerikalni“ „Slomškovi zvezi“ kakor „demokratskem“ „Edinstvu“. Teh načel pa si ni osvojilo le slovensko učiteljstvo, nego tudi ogromna večina učiteljstva